

פרופיל של סמליות באתרי תיירות גבולות בישראל

ד"ר אלון גלבמן

החוג ללימודי תיירות ומלונאות

המכללה האקדמית כנרת בעמק הירדן

גבולות בעידן של גלובליזציה

- גבולות פוליטיים מתפקדים כמכשולים פיסיים ופסיכולוגיים לפעילות שבין ארצות שכנות
- המדינה קובעת את גבולותיה לצורך שליטה במעברים בינלאומיים של תנועת אנשים, סחורות ושירותים
- גבולות בעידן של גלובליזציה הופכים בד"כ להיות יותר פתוחים וחופשיים ולא סגורים ומבוצרים
- מדיניות זו באה לידי ביטוי, בליברליזציה של מסחר ובהסכמי שיתוף פעולה כלכליים, המובילים להסכמי חציית גבולות ופיתוח תירות בינלאומית

גבולות כאטרקציה תיירותית

- חוקרים שונים מציינים כי אנשים רבים ובמיוחד תיירים מוקסמים ממקומות המפגש של גבולות בין מדינות
- Timothy (2001) מתאר קווי גבול כ: "...רפלקציה אנושית של ערכים סוציו-פוליטיים..."
- כאשר קווי הגבולות מסומנים באופן מוחשי, כמו באמצעות: גדר, שלט, עמוד, דגל או שער, קיים פוטנציאל של הפיכת אובייקטים אלה לאטרקציה תיירותית

photo © 2006 Branislav L. Slantchev

**The only point in the U.S. where four states meet.
Features an Indian marketplace with hand worked
arts and crafts.
Cost: \$3.00/person. 60 miles northwest on Hwy. 160 .**

לדוגמא: התיירים מתרגשים מסימון
הגבול (בין סין למיאנמר)

ותמונה אופיינית לציון חציית הגבול

אזור משולש הזהב בדרום מזרח אסיה (תאילנד, לאוס
ומיאנמר-בורמה), סבל שנים רבות מגבולות סגורים ומבוצרים,
כולל חוסר יציבות ועימותים, אך כיום האזור נהנה מאטרקציה
מרכזית שהיא "תיירות הגבולות"

מדינת מيانמר האופיום בצד התאילנדי של משולש הזהב
מספק את האפשרות להציץ אל העבר הידוע לשמצה של האזור

באזור מתפתחת תיירות שהיא גורם מחליף לכלכלת
גידולי האופיום

Dr. Alon Gelbman

הגבולות של ישראל עם המדינות השכנות לה
אופיינו משך עשרות שנים כגבולות סגורים,
מבוצרים ומסוכנים, ולכן חסומים למעבר של
אנשים וסחורות

גבולות מדינת ישראל וחצייתן למדינות שכנות

- גבולות מדינת ישראל מאז היווסדה ועד היום, מהווים נושא גיאופוליטי מורכב ורב תפוכות
- מאז סוף שנות השבעים נחתמו הסכמי שלום עם מדינות שכנות, קווי הגבולות עם מצרים וירדן הוסדרו, כמו כן הגבול עם לבנון חזר לקו הבינלאומי המוכר, בתיאום עם האו"ם

למרות הסכמי השלום עם מצרים ועם ירדן, חציית
גבולות של תיירים לא הפכה להיות "נורמאלית"
לחלוטין

כפי שמתקיים בין מדינות שלום באזורים אחרים של
העולם. הסיבות לכך הן בעיקר פוליטיות וביטחוניות

**חזון שיתוף הפעולה של רה"מ רבין והמלך חוסיין טרם בא לידי
מימוש מלא בפיתוח תיירות משותפת**

**תמונה זו מוצגת במסוף הנוסעים של גבול
עקבה-אילת בצד הירדני**

הגבולות אמנם פתוחים למעבר תיירים
אך שיתופי הפעולה התיירותיים עדיין סובלים מחסמים רבים

הפוטנציאל למימוש נורמליזציה של תנועת תיירים בין מדינת ישראל לשכנותיה

- הפוטנציאל למימוש נורמליזציה של תנועת תיירים בין מדינת ישראל לשכנותיה קיים, מכיוון שגם ישראל וגם המדינות השכנות מפתחות את ענף התיירות ורואות בו ברכה כלכלית

תיירות באזורי גבול (Borderlands Tourism)

חוקרים מבחינים בכך כי רבים מאתרי התיירות האטרקטיביים ביותר בעולם, ממוקמים בסמוך לגבולות בינלאומיים, ולעיתים ממש על קו הגבול (לדוגמא: ניאגרה פולס בגבול בין ארה"ב לקנדה)

במחקרים מוקדמים של קריסטלר (1955; 1963) על תיאורית המקומות המרכזיים הוא הבחין בדגם של פיתוח תיירות באזורי פריפריה מבודדים

Timothy (2001) כתב על קווי גבול המהווים אטרקציה
תיירותית בפני עצמה

נופי תרבות (Cultural Landscape)

הגיאוגרפיה התרבותית עוסקת בחקר מרחבים ונופים של תרבות
וכללת שלושה מרכיבים עיקריים של הנושא:

1 – תרבות

2 – חברה

3 – מרחב תרבות / נוף תרבות (Built Landscape) - תחום
העוסק ביחסי הגומלין בין תרבות, חברה והנוף הבנוי

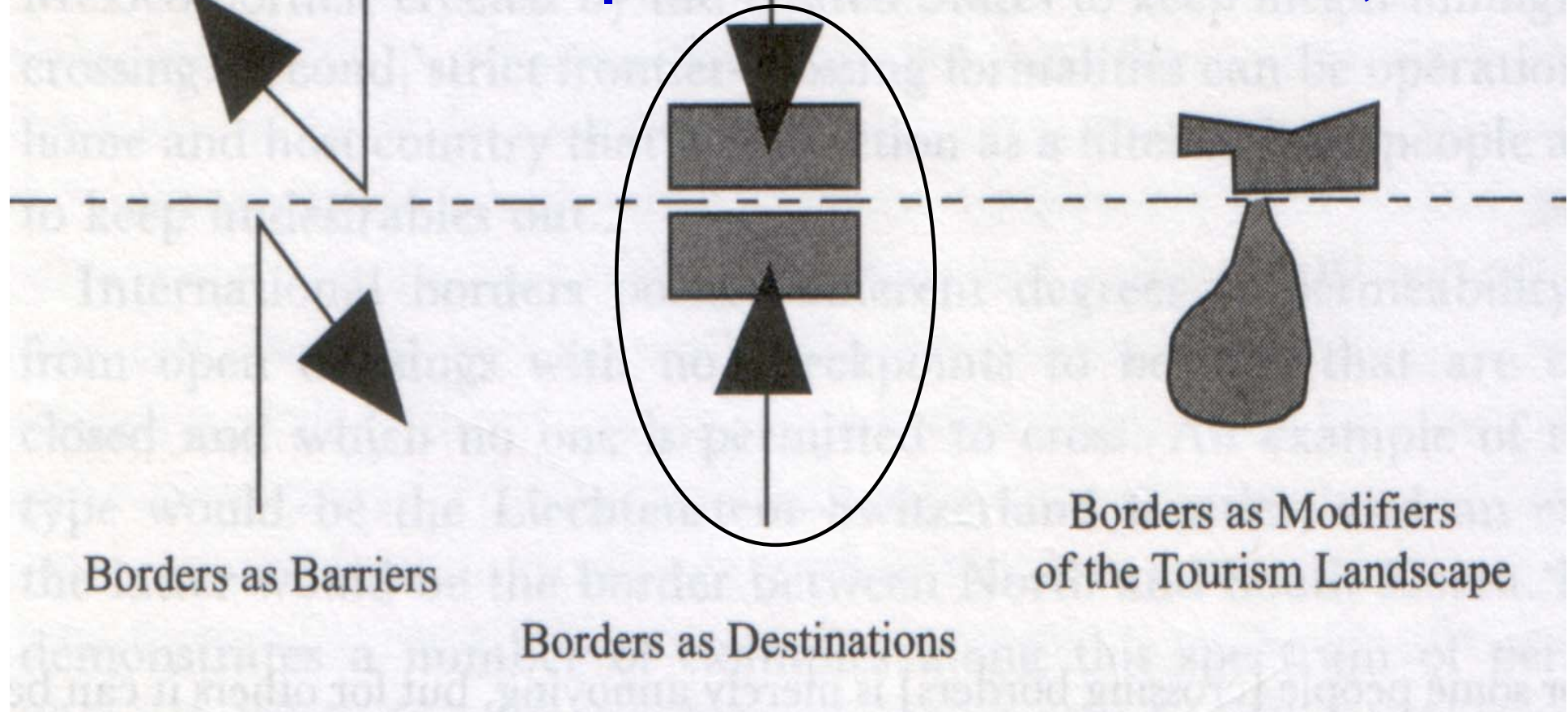
צריכה של פרשנות סמלית בנוף הטבעי והבנוי

- ניתן לראות בשימור מרחבי תרבות שהם בנויים וטבעיים מרחבים בעלי ערך ומשמעות צרכנית, כאשר במקרה זה התועלת יכולה לבוא לידי ביטוי לפעילות כמו תיירות
- המבנה והתרבות הם משאבים המספקים צרכים רוחניים (Urry, 1995; Jackson, 1989)
- הצריכה של נוף בעל פרשנות סמלית דומה במאפייניה לצריכה של שירותים אחרים (Blau, 1989)
- החזות והחווייה נבחרים לאחר מיון ערכי מורשת, והחלטה ביחס לנדירות התופעה ותרומתה לפעילות התרבותית הנבחרת

התרשים מתאר את הקשר בין נוף סמלי באזורי גבול להתפתחות אטרקציה תיירותית

העוינות והמתח שהיו קיימים בין ישראל למדינות השכנות לה לאורך שנים רבות, יצרו גבולות מבוצרים וחסומים באופן מוחלט למעבר של תיירים

יחסים בין גבולות לתיירות
(Matznetter, 1979 in Timothy, 2001)

תיירות באזור גבול המהווה מכשול באופן מלא

• בישראל, מציאות של גבולות סגורים
באופן מלא היוותה את הרקע להתפתחות
של אתרי תיירות גבולות מצדו האחד של
הגבול

(one side border tourism)

- הצד הישראלי של הגבול

בטבלה דוגמאות לאתרי תיירות גבולות בישראל

<u>Site</u>	<u>Attractions</u>	<u>International border of Israel with -</u>
Rosh Hanikra	A border point with natural and historical attraction	Lebanon
The North Road	Geopolitical attraction	Lebanon
The "Good Fence" in Metula	Border and heritage tourism town	Lebanon
Hermom Mountain	Natural and geopolitical attractions	Lebanon, Syria
Kunetra observatory and Bental mountain	Geopolitical attraction	Syria
Hamat Gader	Natural hot-springs and historical attraction on the triangle borders	Jordan, Syria
Old Gesher and The Island of Peace	Geopolitical, historical and natural attraction	Jordan, Syria
The Road of Peace and the Peace Observatory	Geopolitical attraction	Jordan
Taba	A border point on the red sea	Egypt

פרופיל של סמליות באתרי 'תיירות גבולות' בישראל

תיאור והבנת אלמנטים המבטאים נוף סמלי באתרי
תיירות גבולות בישראל

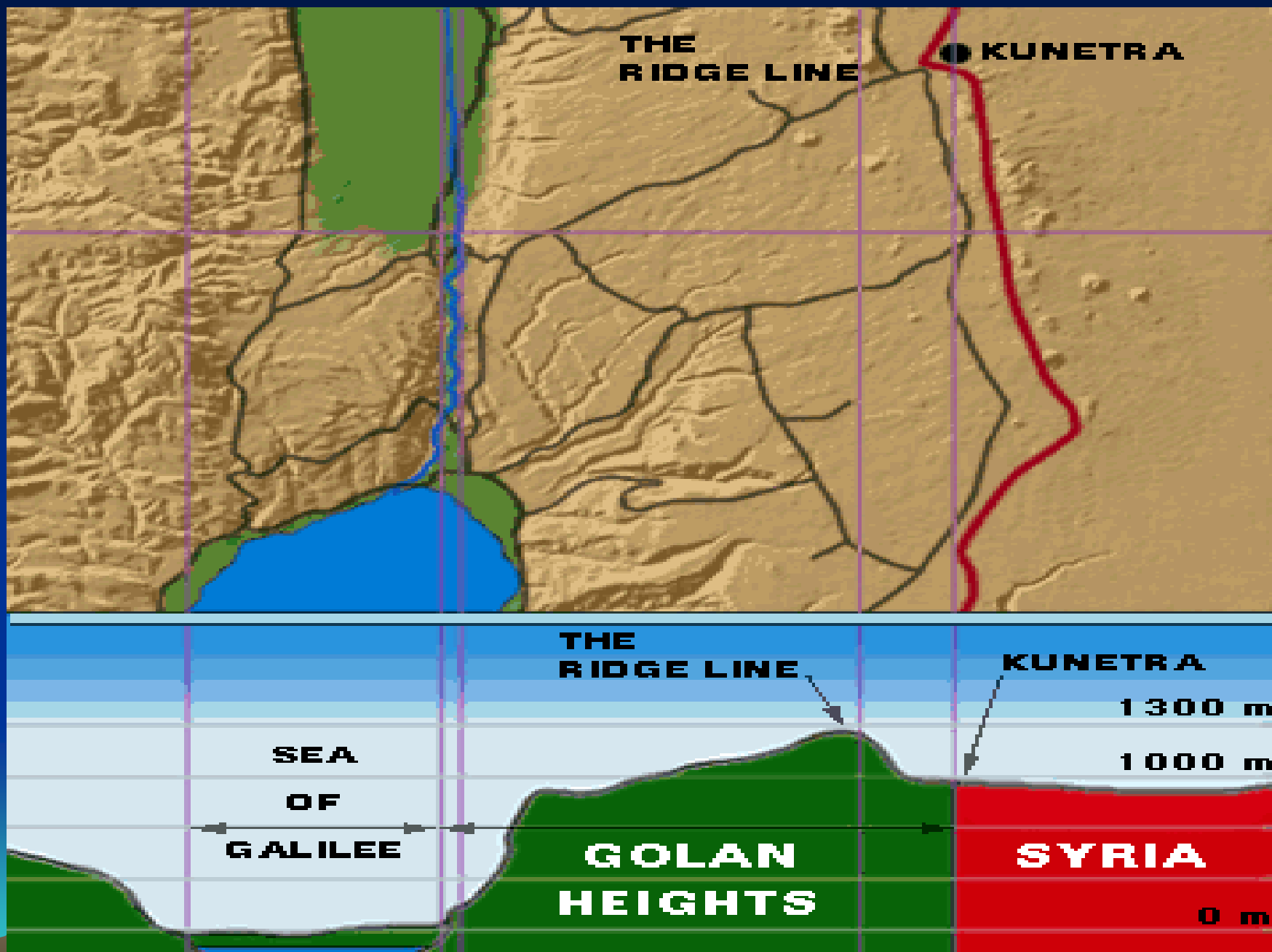
שני חקרי מקרה שיוזגמו בהרצאה

1 – הר בנטל ברמת הגולן סמוך לגבול עם סוריה וצופה גם לגבול
עם לבנון

2 – "אי השלום" בנהריים בגבול עם ירדן ובקרבה לגבול עם
סוריה

חקר מקרה 1: תצפית הר בנטל והבונקר שהוסב לאתר תיירות

- הר בנטל (בגובה 1165 מ') ממוקם בצפון רמת הגולן ומציע תצפית נוף מרהיבה לעבר סוריה, לבנון וצפון מזרח ישראל
- פסגת ההר שימשה את הצבא משך שנים רבות כמערכת מבוצרת הכוללת בונקר, תעלות הגנה ועמדות תצפית אל מעבר לגבול
- הסבת הבונקר הצבאי לאתר ביקור ותיירות כוללת את התאמתו למסלול ביקור רגלי ובו אלמנטים כמו הסברים משולטים והסבר מוקלט עם נקודות תצפית לעבר הגבולות
- במקום הוקם בית קפה-מסעדה-חנות שזכה לשם בעל משמעות מעניינת: "קופי ענן"

טרנספורמציה של אתר צבאי לאתר תיירותי יכולה
לסמל עבור המבקרים הן את החשש העולה לאור
ההיסטוריה של מלחמות וקרבות, אך בו בזמן
יכולה גם לבטא תקווה המתעוררת לאור הפיכת
הבונקר התיירותי למעין סמל של סיום הסכנה

**תצפית אל הגבול מהווה
פעילות אופיינית מרכזית
באתרי תיירות גבולות**

הנוף הטבעי והנוף הבנוי מהווים מרחב תרבותי
אחד, שהוא רקע לסיפור המקום, כלומר,
מרחב תרבות המשמש כאתר תיירות

אותו המקום ששימש את החיילים לתצפית אל הגבול עם סוריה
משמש לכך גם כיום – אך עבור התיירים

אורחי בית הקפה צופים אל הבונקר שיכול לסמל את החשש
והקונפליקט, בעוד החלל הפנימי של בית הקפה יכול לסמל חיי
שגרה והנאה או יציאה מהקונפליקט ותקווה לעתיד טוב

השלטים המציינים מרחקים מערי הבירה של המדינות השכנות
מהווים אמצעי המחשה לפער בין תפיסת המרחקים בעיני אנשים
רבים כרחוקים, לבין המרחק הגיאוגרפי האמיתי שאינו רב

אפשר להתייחס למרחק
כמקור של סכנות (טווח ירי)
או לחילופין קירבה שתהפוך
לשכנות טובה בין המדינות

סמליות רבה יכולה להיות במראה של ילדים משחקים בבונקר
במקום חיילים שאמורים להלחם בו

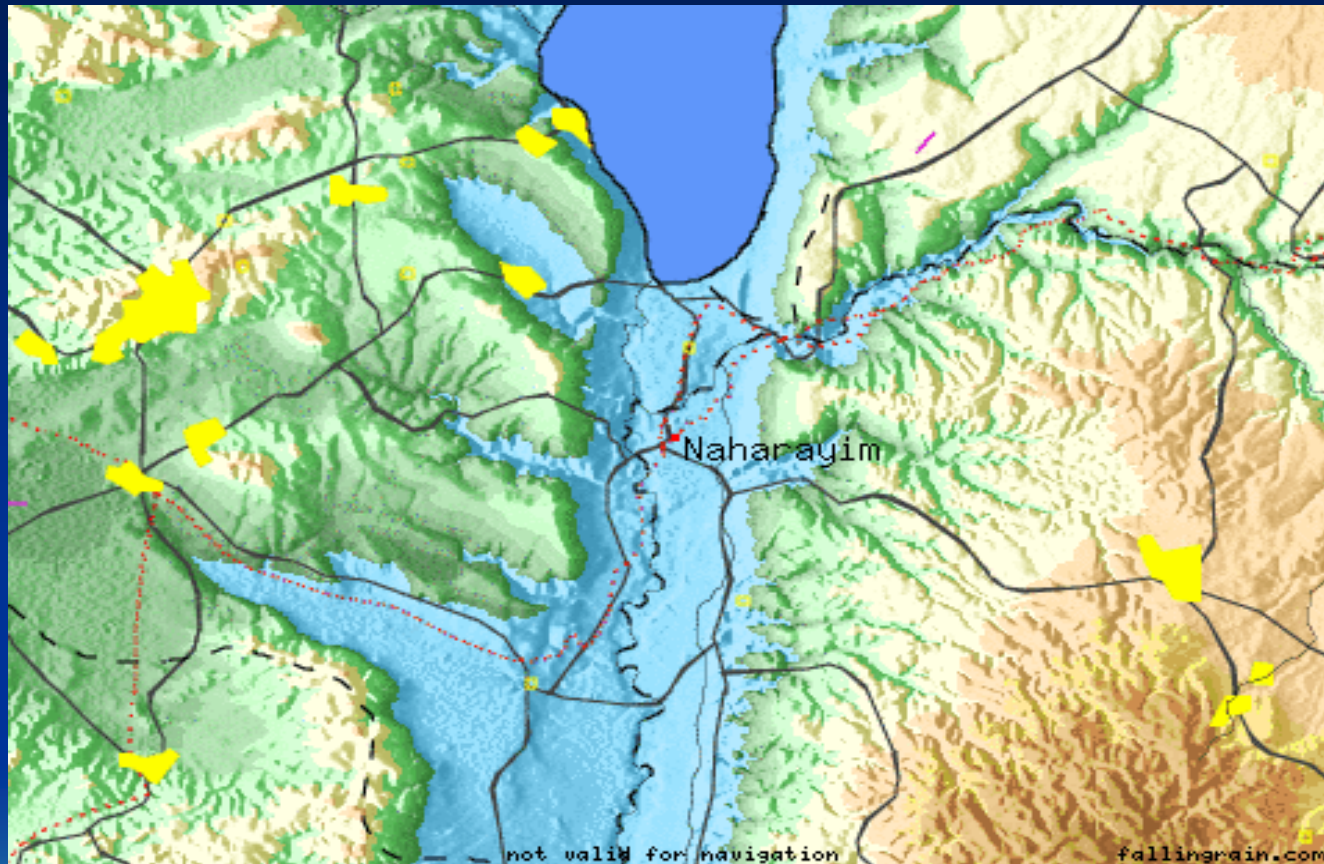

טנק הנחשב לכלי נשק מאיים, הופך להיות מוצג מוזיאוני

שימוש ממוחזר בחלקים של כלי נשק מפורקים ליצירות אומנות
יכול לסמל את השינוי והמעבר, משימוש לצורכי מלחמה
המבטאים את הקונפליקט, לשימוש לצורכי שלום ותיקווה

חקר מקרה 2: "אי השלום" בנהריים על גבול עם ירדן

האי ממוקם בקרבת מפגש משולש הגבולות של
ישראל – ירדן – סוריה ומשקיף לקוי הגבולות

אתרי "אי השלום" בנהריים ו"גשר הישנה" הסמוכים זה לזה עוסקים בנושא הגבולות והסיפור האנושי שהתרחש לצידם

- כיום האזור הפך מקו גבול סגור ומבוצר על גדות נהרות הירדן והירמוך עם היסטוריה של קרבות, לאתר תירות המסמל שיתוף פעולה בין ירדן לישראל
- בין האטרקציות הקיימות ובנוסף לנושא הגבול, במקום שרידים של: גשרים, תחנת משטרה בריטית, פסי רכבת העמק, חאן עתיק מימי הביניים ותחנת הכוח
- אטרקציה נוספת שהוקמה באתר גשר הישנה, היא שחזור מלא של תחנת הכוח שפעלה בנהריים בעבר באמצעות מודל המופעל עם מים זורמים, מוזיקה ואמצעי מולטימדיה

ההסכם ההיסטורי מחבר בין העבר להווה

- הסכם ייחודי של חכירת השטח הסמוך למפגש הירמוך עם הירדן (נהריים) לצורך הפעלת תחנת כוח הידרואלקטרית, נחתם בשנת 1927 בין חברת החשמל שיסד פנחס רוטנברג, לאמיר עבדאללה של עבר הירדן
- כחלק מהפרויקט הוקמו שלושה סכרים והתחנה שהחלה לפעול בשנת 1932 עבדה עד שנת 1948, בה הופסקה פעולתה בעקבות המלחמה וקביעת הגבול עם ירדן
- בהסכם השלום עם ירדן שנחתם בשנת 1994 כובד הסכם החכירה ההיסטורי, ואל המרחב הסגור נכנסים מבקרים מישראל

שער הכניסה למתחם אי השלום מן הצד הישראלי

דגל ירדן ודגל ישראל מתנוססים זה לצד זה על גשר נהר
הירדן בכניסה לאי השלום, ומסמלים אטמוספירה חדשה של
שיתוף פעולה ושלום בין המדינות

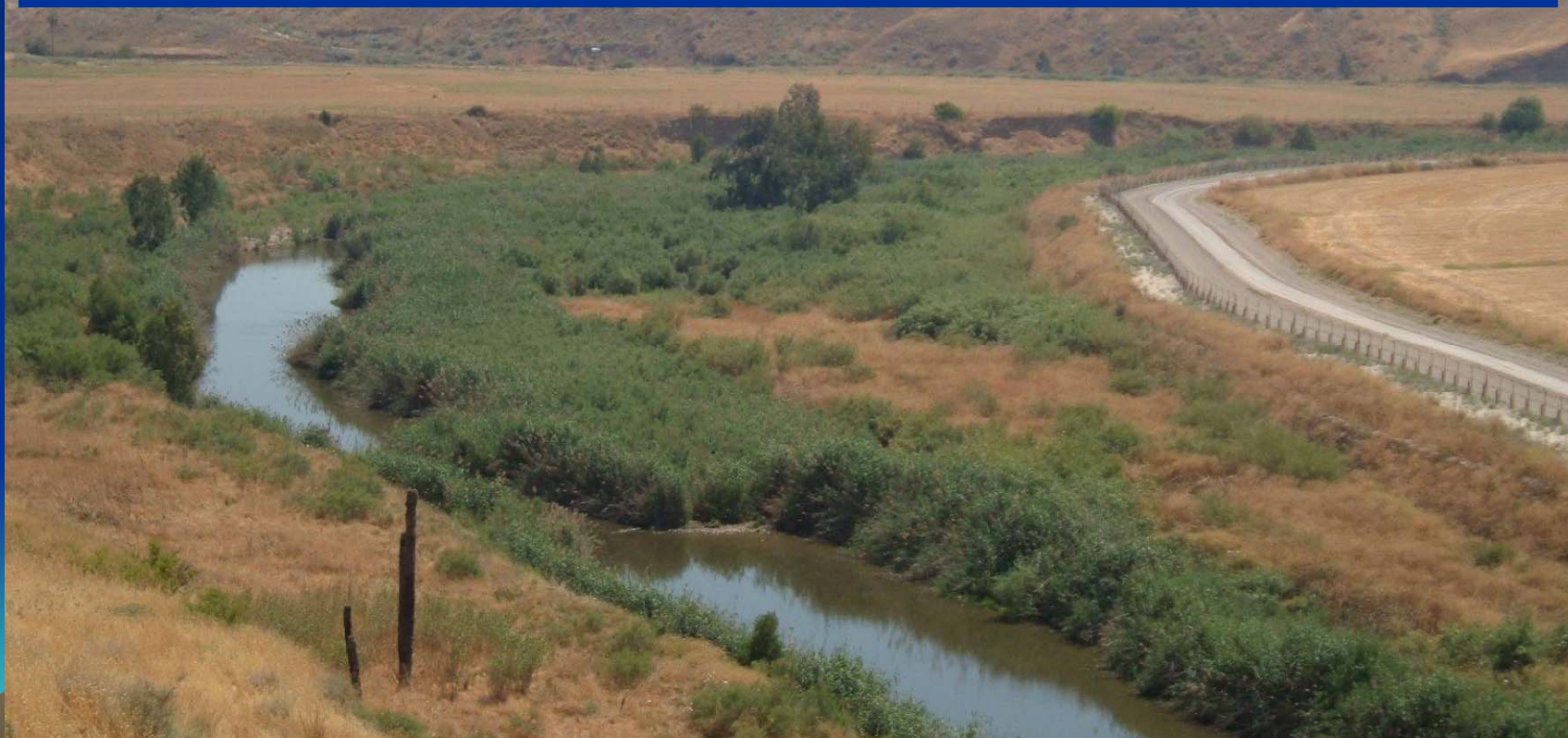
שרידי פסי רכבת העמק, שחיברה את חיפה עם דמשק, פעלה עד 1948 וחצתה כאן את נהר הירדן. המבקר יכול לחשוב על זמנים אחרים בעבר וזמנים טובים יותר בעתיד של גשר המחבר בין המדינות

המבקרים נמצאים
באמצע, בין שתי
המדינות, צופים
מזרחה לעבר שטח אי
השלום ומדינת ירדן.
מדריכת הטיול
מסבירה על
ההיסטוריה של הגבול
באזור לאורך השנים

תצפית מערבה אל נהר הירדן, הגבול החדש
ושטח ישראל. מבט לעבר גבול שלום מוסכם בין
המדינות שיכול להיות אופטימי ומלא תקוות

שטח זה בו התקיימו שיחות שלום בין ישראלים לירדנים ב-
1994 מעורר התרגשות בקרב מבקרים, בשל הביטוי
להתקרבות והדו-שיח בין המדינות, אך גם מלווה בחששות
מכך שההסכמים לא יבואו לידי ביטוי במציאות

- בתאריך 13.10.1997, שבע בנות שביקרו באי השלום במסגרת טיול בית הספר, נורו למוות באופן בלתי צפוי בידי חייל ירדני שהיה אמור להגן עליהן
- אירוע זו גרם למשבר ביחסי שתי המדינות שהיו כבר חתומות על הסכם שלום
- כחלק מרצון לשיקום האמון והסברת האירוע כחריג וכשיגעון אישי של החייל התוקף, הגיע מאוחר יותר המלך חוסיין עצמו לביקור אצל משפחות הקורבנות ולהבעת תנחומיו בשם העם הירדני

המונומנט שהוקם להנצחת שבע הבנות – יכול לבטא סמל להתמודדות הנמשכת באזור בין שלום לבין סכנת חיים ואירועי טרור

שם כל אחת מהילדות שנרצחו מונצח באמצעות פרחים

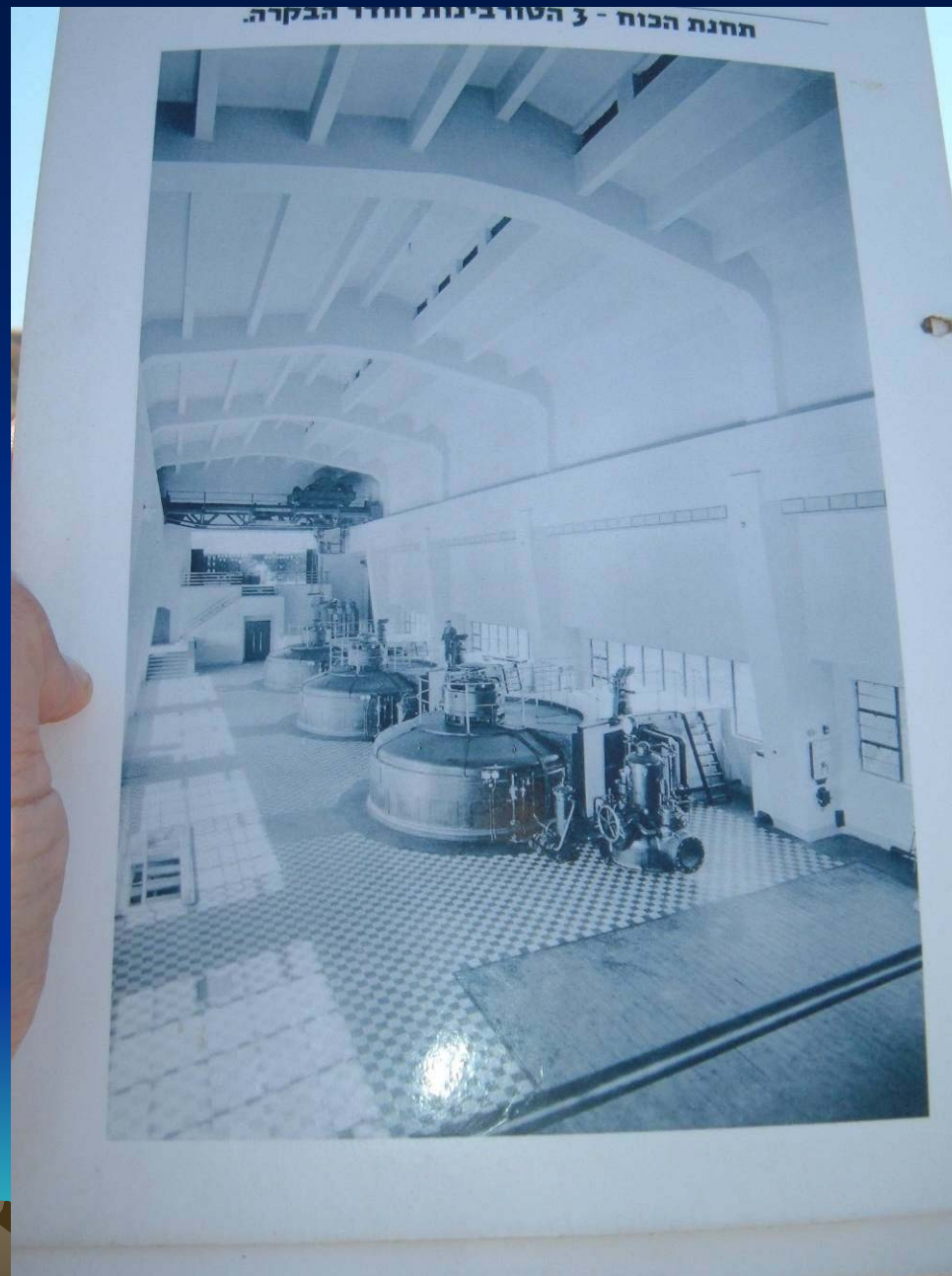
למרות האירוע הטרגי חזר האזור במהלך השנים להיות
בטוח למבקרים, ותיירים רבים מישראל ומהעולם מגיעים
לחוויה מרתקת של תיירות חוצת גבולות הרוויה בנוף ייצוגי

מגדל השמירה הנטוש, סמוך לגדר הגבול הישן עד הסכם השלום
יכול להוות סמל לעידן שבו יש פחות צורך במגדלי שמירה ויותר יחסי
שלום לאורך הגבול

תצפית לעבר תחנת הכוח ההידרואלקטרית בנהריים:
אחד הפרויקטים הגדולים ביותר בתקופה שלפני הקמת
מדינת ישראל

הפסקת פעולת תחנת הכוח ההידרו אלקטרית מאז 1948,
יכולה לסמל את הפסקת שיתוף הפעולה משך שנים רבות,
ופתיחת המקום למבקרים אחרי חתימת הסכם השלום ב-1994
יכולה לבשר את התחלת החזרה לשיתוף פעולה חוצה גבולות

הגשר במקום זה מעל הירמוך מהווה את קו
הגבול הנוכחי בין ישראל לירדן בתוך מרחב
אי השלום

הנוף הייצוגי של הגשר על קו הגבול יכול
לבטא סמליות של גשר בין שתי המדינות

**Borders as
Barriers for
Tourism Flow**

HOPE

**Cooperation
and Peace**

**Conflict and
War**

FEAR

**Open and Free
Borders for
Tourism Flow**

הדואליות של הנוף הסימבולי באתרי תיירות גבולות –

בין חששות לתקוות

סיכום ומסקנות

- עידן הגלובליזציה מעודד הסרת גבולות והופך אותם ליותר פתוחים וחופשיים לתנועת תיירים – תהליך שיש לו פוטנציאל רב גם בגבולות בין ישראל לשכנותיה
- באזורי גבול שונים בעולם כדוגמת אזור משולש הזהב, גבולות שהיו סגורים, נפתחים והופכים לאטרקציה רבת ערך לתיירות – תהליך שיש לשאוף אליו גם באזורנו
- אתרי תיירות גבולות חושפים את המבקר לנוף סמלי במרחב תרבותי טבעי ובנוי
- חוויה אופיינית לביקור באתרים אלה היא תצפית שמשמעותה שונה בהתאם לפרשנות של זיכרון אינדיבידואלי וזיכרון קולקטיבי אשר בד"כ תואם לערכי החברה ומורשתה

- המבקרים באתרי תיירות הגבולות יכולים לחוש את הסכנה והקונפליקט של הקרבות שהתרחשו במקום או לחוש חשופים לקרבה לגדר הגבול ולשטח המדינה השכנה

- מצד שני אתרי תיירות גבולות יכולים להיות מקור של תקווה לעתיד טוב יותר של שלום ושיתוף פעולה

- במקרים רבים נקודות התצפית התפתחו למוקד המסמל הן את הסכסוך מצד אחד והן את התקווה לשלום מצד שני – תערובת מיוחדת של חששות ותקוות המתקיימת באותו המרחב

תודה